

**„ A néphagyomány tart meg bennünket magyarnak,
s a nemzetközi műveltség tesz bennünket európaivá.**

**Ha azonban csak az európaiságra törekszünk,
lehetünk nagyműveltségű népek,
de minél hamarabb megszűnünk magyarnak lenni”**

Győffy István

Szürkebarát bor elnevezéséről

A jó bornak is kell a cégér, állítja a népi bölcsesség. Tény, a hosszú távon eredményes marketing munka feltétele, hogy a még oly kedvelt termékről az igaz állításokat építsünk be népszerűsítő felhívásainkba, tájékoztatóinkba.

Szürkebarát borral foglalkozó borászatok, borkereskedelmi cégek, pincészetek honlapjai, szórólapjai, hirdetései közül számos, a Szürkebarát bor elnevezését a Cseri barátokkal kapcsolja össze a legkülönbözőbb módon.

Nagy figyelemmel olvasom szűkebb pátriám, általam nagyra becsült költőjének és irodalom kutatójának készülő könyve előzetes vázlatában ⁽¹⁾ is a fenti vélelmezést. Sőt, egyes források Temesvárt nevesítik kiindulási pontként. Mások a legendára hivatkozva, állítják Badacsonyra utalva: „a szerzetesek honosították meg a környéken, mert olyan szőlőt kerestek, amely cukor hozzáadása nélküli is kellemes bort ad minden évben. (A misebornál követelmény, tisztának kell lennie, nem szabad cukrot adni hozzá.)”⁽²⁾

Régóta foglalkoztat a Balaton-felvidék kedvelt borainak elnevezései közül a Szürkebarát etimológiája, de egészen más elgondolásom van erről, nem tagadva, természetesen a szőlőfajta, mint növény sajátos útját térben és időben. Megismerve, majd elismerve annak Magyarországra érkezésében a szerzeteseknek, az Árpád-házi királyok családi viszonyainak, a kiválasztott leendő feleségekkel érkező kíséretnek, a telepéseknek a szerepét, de az az Auvergnas-gris-vel kapcsolatos.

Szürkebarát névadásban

Krassay Vilmos tisztartó szerepe

Állítom, hogy a Szürkebarát szó, mint bornév megalkotása, megszületése a XX. század harmincas éveiben történt, a Badacsonyi Eszterházy Szőlőbirtokon, akkori, elismert tisztartója, Krassay Vilmos úr érdemi bábáskodása mellett.

Divat lett a közbeszédben a tradíciók elvesztésén siránkozni, mások pedig eleve tagadják a hagyományok létezését, és generációk meneteltek el vakon múltjuk és jövőjük mellett. Nem teszem ezt, utánajárok ennek a szürkebarát ügynek, mert ismétlem, a szürkebarát itt a Balaton-felvidéken lett azzá, ami, nevében, minőségében, és erről illik tudni.

Szerencsés sorsomnak köszönve, még találkozhattam és beszélgethettem Krassay Vilmos úrral, a Badacsonyi Eszterházy szőlőbirtok egykori tisztartójával. Mély átérzéssel szólt hajdan volt munkájáról, a birtokosokról, a Birtokról, fejlesztéséről és természetesen a szőlőkről, borokról, így a Szürkebarát borról is. A találkozás során elhangzottakról nem maradt fenn hangfelvétel, de mindaz mélyen az emlékeim közt él. A névadás történetéről beszélt korábban, Badacsonytomajon Krassay úr másokkal is, erősítette meg egy ott élő adatközlőm ⁽³⁾ ezen írásomhoz történő gyűjtésem során.

Az Eszterházy levéltár e vonatkozású anyagai után kerestem, odáig jutottam, hogy az uradalom devecseri központjának archívumából a Magyar Országos levéltárba szállított, és ott őrzött dokumentumok a Levéltárban 1956-ban pusztító tűzvészben megsemmisültek. Így ez az út nem

járható - láttam be. Kutakodásaim során remény csillant. A XX. századi anyag nem került az Országos Levéltárba, ott nem éghetett el. Ki mentette el, ma még nem tudni.

A Szürkebarát név legkorábbi irodalmi előfordulása

Arra gondoltam, talán az irodalom ad segítséget, hisz a bor a magyar és az európai kultúrának mindig szerves témája. Keresve, Radnóti Miklós versét találtam meg, az első olyant, amely a szürkebarát bor nevet leírja, 1944-es dátummal, címe a „À la recherche”.

Az első versszakkal kezdődő visszaemlékezés:

„Régi szelid esték, ti is emlékké nemesedtek!
Költőkkel s fiatal feleségekkel koszorúzott
tündöklő asztal, hova csúszol a múltak iszapján?
hol van az éj, amikor még vígan szürkebarátot
ittak a fürge barátok a szépszemü karcsu pohárból?”

A bornév bizonyos, hogy régi emlékeket hoz elő a költőnél. Nem tudok arról, hogy Temesvár környékén, a cseri barátok egykori első magyarországi megjelenése helyén járt volna Radnóti, ahol szürkebarátot ittak volna, no meg a vers is régi szelid esték emlékeiről szól. Viszont az tény, hogy 1935 augusztusában megházasodván a Balaton-felvidéken, Kővágóörsön töltötte feleségével Gyarmati Fannyval rövid nászútját, az ott élő Lakatos Péter Pál költő és szerkesztőtárs meghívására.

A költő Balaton-felvidéki kirándulásáról Fónay Tibor írt „Radnóti Miklós Kővágóörsön” címmel, a fülöpi borozásról is említést tesz, akkor még nincs a mai Révfülöp település. 1943-ig Fülöp még része Kővágóörsnek.

Az önálló bornevek irodalmi előfordulása a XX. század közepéig igen ritka, a kereskedelmi forgalomban a megkülönböztetés részint a szín és a származási hely, vagy borvidék szerint történt, esetleg a fűszerekkel való ízesítés okán, mint a badacsonyi ürmös. A borkereskedők ajánlati felhívásain a hely szerinti és évjárat szerinti megkülönböztetés olvasható általában.

Amit Krassay úr mondott, igazak. Alá kell-e támasztani ezt érvekkel, ha így van? Tény, a Szürkebarát ma már számos borvidéken elterjedt bornév és az **1956**-ban történt állami elismerése óta közkedvelt szőlőfajta számos klónjával egyetemben, amelyeknek kikísérletezése a Badacsonyi Szőlészeti Borászati Kutató Intézet szakembereinek köszönhető.

Névadás környékén hatályos jogszabályok

A második világháború előtt a hivatalos iratokban még nem található a Szürkebarát elnevezés.

Az 1929: X. törvénycikkkel kiegészített, illetve módosított 1924: IX. törvénycikk a bor előállításának, kezelésének és forgalmának szabályozásáról és a borhamisítás tilalmazásáról, valamint az ezek végrehajtása tárgyában kiadott 2.000/II. 1929 F. M. Sz. rendelet a 35. §-ban foglalkozik a fokozott védelemben részesülő borfajták megállapításával.

„A Btn. 6. §-ban nyert felhatalmazás alapján azokat a fokozott védelemre szoruló borfajtákat, amelyeknek származását a hatósági ellenőrzés során származási bizonyítványokkal kell igazolni, az alábbiakban állapítom meg:

.....

- d) „Badacsonyi rizling”,
- e) „Badacsonyi kéknyelű”,
- f) „Badacsonyi **auvergnas**”,
- g) „Badacsonyi furmint”, „

Ebben a jogszabályi felsorolásban Badacsony-hegyen, sem más bortermő helyen nem található a Szürkebarát elnevezés, a név még nem hivatalosan elfogadott. Tehát, erre a 1929 évi 2.000/II. F. M. Sz. rendelet szigorú 35.§-a nem vonatkozott.

A jogszabály életbelépését követően, rövid időn belül szürkebarát elnevezésű palackozott borok megjelennek a kereskedelemben, például a „MEGA” Magyar Hegyvidéki Bortermelői Szövetkezet borajánlatában is. Tehát, ezt a bornevet már ismerik a Badacsonyi borvidéken, így Kővágóörsön az ezerkilencszázharmincas évek közepén.

Már nagyon idegen a mai fülnek az akkori neve: „Badacsonyi auvergnas” Más leírásban ugyanilyen alakban, de kiegészítve a „gris” utótaggal. E szőlőfajta is csak Badacsony kapcsán kerül megnevezésre.

A szőlészeti-borászati zsebkönyv 1942 (A Borászati lapok kiadása, Budapest, 1942) tételesen felsorolja a Balaton-felvidéken található borvidékeket és az abban található településeket:

Badacsony – Balatonfüred - Csapaki borvidék, amely magába foglalja Zala vármegye Badacsonytomaj és Nemesördemic határában fekvő Badacsony – hegy,... hegyi szőlőket és az...

(...) Az egyes borvidéken ültethető szőlőfajták:

...

4. Somlyói Borvidéken: furmint, hárslevelű, rajnai – rizling, raxszőlő, sárgamuskotály.

5. Badacsony – balatonfüred – csapaki borvidéken: furmint, hárslevelű, olaszrizling, kéknyelű, budai zöld, **Auvergnas-gris**, Madeleine-angevine, Csabagyöngye, Mathiasz Jánosné muskotály, Cegléd szépe, hamburgi muskotály.

Az 1942-ban kiadott Szőlészeti Borászati Zsebkönyv az ajánlott, illetve ültethető szőlőfajták közt nem sorolja fel a szürkebarát szőlőfajtát, viszont itt is szerepel az Auvergnas-gris.

Szőlő és borfajták elnevezései

A Badacsony - hegyen az első Szőlő minta gyűjteményt várbogyay Bogay Lajos kezdte fajta tiszta vágók szerint kialakítani, ennek fennmaradt egyik térképe szerint overni néven szerepel a szőlő.

Ugyan e fajtára ismert a Szürke burgundi, a Szürke kevner elnevezés, állítja egy szőlő hasonmás név felsorolás. Parragh Gábor „Várbogyai Bogay Lajos badacsonyi szőlője” című 1871-ben megjelent könyvében pedig Auvergnas elnevezést találjuk.

Fajtaköre a Pinot fajtakör tagja. Idetartoznak a fehér bogyójú Pinot blanc, a kék bogyójú Pinot noir, a viola színű Pinot violet, a szürke Pinot gris, valamint a világosabb Pinot rose változata is. Mindahányan francia eredetű fajták. A természetes rendszerezés szerint a nyugati (occidentalis) változatcsoportba sorolhatók. Ampelográfiai jellemzői: vesszője közepesen erős, vékony, lilásszürke és hamvas, kicsi, hengeres és nagyon tömött fűrtű, természetesen a nemesítés során ezek a paraméterek változnak.

A Ciszterci Rendnek nagy érdemei voltak hazánkban a mezőgazdaság, szőlészet fejlesztésében (pl. a Szürkebarát Badacsonyban) írja Vásony György – Márkus László: A Szentimreváros apostola – Dr. Kalmár György című tanulmányban a ciszteriekhez kötve a szürkebarát nevet. A névadásban biztosan tévednek, de pontosan jelzik a termést adó szőlőfajta magyar földre jutásában a Rendnek betöltött elsődleges szerepét.

Ez idáig főleg a szőlő nevééről beszéltünk. Az európai szőlőtermesztésben, s különösen a magyar viszonyok közt a filoxéra vész alapvető változást hozott két szempontból is. Korábban nem törekedtek a szőlőbirtokosok egy adott területen belül, egy vágóban, dűlőben azonos fajtát telepíteni, a sor művelés is általánosan elterjedt a filoxérát követő újratelepítések során vált.

Gyermekkori emlékeim sejlenek fel, egyik nagyapám szőlőjében Overniként hívták, másik nagyapám Szürke kevnernek ismerte ezt a fajtát, most már tudom, tévesen. Nem is érdekelt akkor még, miből

lesz a bor, csupán az volt fontos júliusban, melyik vágó melyik részén terem a Csabagyöngye, s augusztusban hol érik a Saszla. Az egykori paraszti, kismemesi birtokokat, azon belüli kisebb egységeket, a vágókat még nem a szőlőfajták azonossága jellemezte. Valószínű a borkereskedelem is szerepet játszott ebben. Az Osztrák – Magyar Monarchiában Ausztria illetve Csehország területére szállított magyar borokat többszörös vámmal sújtották, mint a magyar földre szállított osztrák borokat, így a magyar borok határon túli szállítása nem volt számot tévő, kivéve a tokaji borokat.

A badacsonyi Eszterházy Szőlőbirtokról

Trianon után a bor kivitel még nagyobb nehézséggel küzdött Magyarországon, ez még súlyosabbá vált a 1929-es válsággal. Eszterházy Hitbizomány badacsonyi szőlőbirtokán is érezték, de éppen ezért a vendéglátás és borkereskedelem ügyében számos jelentős lépés történt a gazdasági válságot követően. Jól ismerték fel már akkor, hogy a jó bor, a Balaton és a vendéglátás csak együtt adható el sikeresen. A jó bornak is kell a cégér.

Erre utalt beszélgetésünk során Krassay úr is, mint mondta, nem lehetett már nehezen kimondható, a magyar nyelvhez nem kötődő nem fordítható, ráadásul antanthoz tartozó francia néven Németországba vagy Ausztriába, esetleg Amerikába szállítani. Pedig a bor kiváló minőségben közrejátszottak Badacsony-hegy sajátos mikroklímájának hatásai; a víz közelsége, a Balaton felszínének visszatükröződéseként a Napfény megtöbbszöröződő melege, a sajátos talajviszonyok és ezen túl természetesen a szőlővel, borral foglalkozó emberek szakma szeretete. Szőlőfajta egyszerűen szerette ezt a környezetet, ezt a tájat, vulkáni vidéket, és összehasonlíthatatlanná tette az itteni a szőlőből sajtolt és szűrt bort a más szőlőtermő tájakon ismert Auvergnas-gris szőlőből nyert borokkal. Új név kellett.

A Badacsony-hegy déli oldalán, fenn a sziklák alatt, közel egy forráshoz magasodott egykor Kisfaludy Sándor présháza.

A Kisfaludy család egy neves közép-dunántúli középnemesi família. Badacsony-hegyen gyakran megfordult a család egyik, legismertebb tagja, Kisfaludy Sándor költő, de még inkább közéleti ember, ahogy ma mondanánk politikus, de a jelenlegi használat minden lekicsinylése nélkül.

A költő halála után a szőlőt és a présházat 200 forintért Eszterházy Pál vásárolta meg, akinek Badacsonyan akkor már jelentős birtoka volt. A gazdag főúr az elárvult Kisfaludy-házban csak egyszerű parasztprésházat látott, amit a vincellérlakásnak rendeztetett be. Hosszú ideig az is maradt és a fejlődő fürdőélet csinált belőle vendégforgalmi látványosságot.

A Kisfaludy-ház magja ma is a régi présház, amelyet az oldalszárnnyal bővítettek, sok részben átalakítottak. Az Eszterházy uradalom 1936-ban borkimérőt létesített itt, később pedig messze földön híres vendéglővé fejlesztették. Az étterem elé a Balatonra nyitott, gyönyörű panorámát nyújtó terasz épült, a hozzávezető mély utat (szurdokot) kikövezték, tehát mindenfajta időjárás mellett járhatóvá tették, támfalat építettek mellé, a Kisfaludy-forrásnak nyílt csatornát építettek, természetesen bazaltkőből.

Krassay Tisztartó úr és munkatársai tudták: Badacsony, mint borvidék, egyedülálló, a badacsonyi bor termőhelyén fogyasztva különleges élményeket ad. Ezt szolgálta a Kisfaludy-ház, segítve a hosszú időn át a vendégforgalmat, no meg a helyi borértékesítést.

A két világháború közötti időszak értékesítési nehézségeinek másik kiútját az Eszterházyak boraik palackozásában találták meg. 1930-ban már az egész termést palackozva hozták forgalomba. Boraik forgalmazását Európán kívül Amerikában is megkezdték.

Nevet, a Szürkebarát nevet adták az Overninek, vagy hivatalos néven az Auvergnas-gris-nek, pontosabban az ebből készülő bornak. Krassay úr nagy műveltségű ember volt, jól ismerte a Pálos rend történetét is. A Thébai Remete Szent Pál nevet viselő Pálos rend eredeti viseletének színe alapján lett a Szürkebarát, tehát az Overni néven termesztett szőlőből erjesztett bort neveztek Szürkebarátnak és ezt a nevet, mint márkanévet alkalmazták a borkereskedelemben, s egyben megőrizték a Pálosokkal kapcsolatos helyi néphagyományt, az Eszterházy család Pálosok iránti kötődését,

tiszteletét. Ebben az időben különben, a Pálosok Magyarországra visszatelepedését számos esemény, rendezvény, a Sziklatemplom építése jelezte, és sok írás ezekről a különböző újságokban.

Mit kell tudnunk a Pálos Rendről,

miként kapcsolódnak a borhoz és Badacsony-hegyéhez?

A névadásban az, hogy a Pálos rend szerzeteseinek eredeti csuha színe egybevágott a Pinot gris névben szereplő szürke színnel, a Badacsonyi - hegyen egykor itt megtelepedett Pálosok kolostora, akkori viseletük színe, a Pálos rendi szerzetesből érsekké és prímássá lett Eszterházy Imre kiválósága mind-mind közrejátszott. Az idő úgy látszik igazolta az elképzelést a névadásban, mind a név, mind a bor igen közkedvelté vált.

„Pálosok nyomában” című ismertetőjében ír erről P. Bátor Botond OSPPE Tartományfőnök: „Szintén 1263-ban keletkezett a badacsonytomaji pálos kolostor, mely mellett lévő kút forrásvíze ma is csordogál, szívesen isznak belőle az arra járó turisták, zarándokok. Ennyi maradt az egykori épületből. Vélhetően a pálos barátok itt termelték azt a szőlőt, melyből a Badacsonyi Szürkebarát bor készült. A pálosok kezdetben ugyanis szürke csuhában jártak, amelyet csak 1341-ben váltottak fehérre, hogy megkülönböztessék magukat a kóbor barátoktól, akiknek szintén szürke volt a ruhájuk, és némely esetben pálosoknak adták ki magukat.”

A középkorban nem volt ritka egyébként a szürke színű csuha. Ilyen színű csuhát viseltek a Pálos rend tagjai is hosszú időn keresztül, létrejöttüktől kezdődően 1341-ig. Ekkor kezdeményezte a pápánál a Pálos rend akkori rendfőnöke, Német Miklós (Nicolaus Teutonicus) a fehér színű szerzetesi viselet engedélyezését, megkülönböztetésül kóborló szerzetesektől és más rendektől.

A Pálos rend alapítója az esztergomi kanonoki címéről lemondani is kész, szent életű Boldog Özséb volt, aki 1262-ben a pápához utazott, hogy az alapításhoz megkapja IV. Orbán hozzájárulását. Kezdeményezése támogatásához Aquinói Szent Tamást is megnyerte. A pápa az új rend fenntartási feltételek meglétének bizonyossága érdekében megbízta a veszprémi püspököt a vizitáció elvégzésével.

Gyéressy Ágoston erről részletesen ír Boldog Özsébről szóló könyvében: 1263-ban az akkori veszprémi püspök, Széchy Pál végezte el a vizitáció feladatát. Ennek a vizitációnak a jegyzőkönyve Gyöngyössy Gergely XVI. században élt pálos szerzetes, majd rendfőnök által 1524-ben írt a Pálosok rendtörténetében fennmaradt. Ebből a munkából ismerjük az akkori Veszprémi püspökség területén megalakult kolostorok neveit, helyszíneit, körülményeit. Ezek között szerepel az akkor Badacsony hegyen található Szent Imre nevét viselő kolostor, amelyből mára egy a 1930-as évek bánya omlása miatt eltemetett egykori romok mellett csörgedező Klastrom forrás léte és neve maradt meg. Pár éve ezen a helyen Udvardi Erzsébet kezdeményezésére emeltek kegyhelyet II. János Pál pápa tiszteletére, egy gravírozott emléktáblával utaltak a Pálosok itt létre, Pázmány Péter ismert mondásával.

A Remete Szent Pál nevét viselő rend az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend, amely a középkorban Európa sok országában működött. A magyar történelemben számos kiemelkedő személyiség volt a rend tagja, így például: Fráter György, vagy az Eszterházy családból több pálos rendi, magas egyházi méltóság, közöttük Eszterházy Imre esztergomi érsek és prímás, aki az Eszterházy Család felemelkedésének meghatározó személyisége volt. A magyar irodalmi életnek is olyan kiváló tagjai voltak a Rend tagjai, mint Bátor László, Ányos Pál, Verseghy Ferenc vagy Virág Benedek.

Már a rend történetének kezdeti időszakában is jelentős szerepet játszottak a magyar történelemben, mind a magyar korai feudalizmus vadhajtásait nyesegetni kívánó Aranybulla kiadását követően, mind pedig különösen a tatárdúlást követő újjáépítési időszakban. Erről az időről szól Tormay Cecile Ősi küldött című műve, amelynek első kötete 1932-ben jelenik meg, míg a befejezetlenül maradt

harmadik kötete a Fehér barát címet viseli, a teljes mű nem is egy helyen utal a Pálosokra. E vonatkozásait is elemzi Hankiss János irodalomtörténész Tormay Ceciléről írt, 1938-ban megjelent nagy monográfiájában

A középkor magyar gazdaságtörténetével foglalkozó konferenciák kiemelten vizsgálják a Pálos rend gazdálkodását, ezek közt is a szőlő birtokok kérdését és a szőlőtermesztést. Megtapasztható, hogy Pálos rend folyamatosan szőlőműveléssel is foglalkozott.

Radnóti vers, Hamvas esszé, Kutor Ferenc bordala és a szürkebarát

Egészen biztosnak tűnik, hogy Radnóti Miklós 1944-ben írott, a Szürkebarát nevét is tartalmazó verse a Balaton-felvidéken eltöltött rövid nászútjának és későbbi itteni kirándulásainak emlékeire alapozódott.

Biztos nem Boriban, a cseri barátok Magyarország felé vonulásának egykori nyomvonalán adódtak benyomásai a szürkebaráttal koccintó fürgé barátokról. De még közvetlen a munkaszolgálat előttről sem. Kőszegi Ábel Töredék című, Radnóti Miklós utolsó hónapjainak krónikájában így ír: "1944. május 18. A költő Shakespeare Vízkeresztjét fordítja, a második felvonásnál tart, amikor megkapja a S. A. S.-behívót Vácról: közérdekű munkaszolgálatra. Ez a harmadik behívója. 1940-ben, a második bécsi döntés után négy hónapig dolgozott Erdélyben. Szamosveresmart környékén bontotta a Károly királyról elnevezett román erődvonalat."

A gondtalan derűt megidéző „A la recherche” című verse 1940 előtti élményekből fakad. Hol lehetett a helyszín, ahol karcsú pohárból kóstolgatják a szürkebarát bort, azt Fónay Tibor írása pontosan jelzi, a Balaton-felvidéken, Kővágóörsön, Badacsonytól alig tíz kilométerre, itt is volt Eszterházy szőlőbirtok és borkimérő.

Számos bordalt és borról szóló verset, novellát elolvastam kutakodásaim közepette, szomorúan állapítottam meg költőink, íróink az elfogyasztott borok mineműségével nem foglalkoztak, nem gyarapították mi egyszerű földi halandók tudását a borízlelés, kóstolás és ívás gyönyöreinek körében, de még az elfogyasztott borok fajtáit sem nevezik meg.

Természetesen kivétel is van, lásd Radnóti Miklós, vagy a másik kiemelkedő nagyság: Hamvas Béla.

Hamvas 1945-ben a Kung Fu-ce, majd a Tibeti misztériumok fordítását követően Balatonberényben eltöltött rövid vakáció alatt megírta azt az alapművet, minden bort kedvelő magyar ember bibliáját, „A bor filozófiája” című könyvét, amely az utóbbi időben már német, angol és francia nyelven is olvasható. Ebben a munkájában már akkor nagy, híres borfajták közt említi a kéknyelű mellett a szürkebarátot. A Badacsony hegyet és a Szentgyörgy-hegyet is egy-egy egész kozmosznak tartotta. Jól ismerte e történelmi tájat, korábban a Balaton – felvidéken és a Bakonyban gyakran megfordult, erről ír az 1935-ben megjelent Fák és a 1936-ban elkészült Bakony című műveiben.

Kitűnő borok, a Balaton-felvidéki csodálatos természeti adottságok, páratlan műemlékek, világörökség várományos helyszín, s Balaton. Mind a négyért folyamatosan kell küzdeni, tenni. Ezek azok az értékek, amit nem lehet a szabad piacgazdaság törvényeivel felépíteni, amihez tudatos központi segítségre is volna szükség. És hol esik már szó az itt élők emberi létéről, boldogulásáról.

Tokaj kapcsán írják: Fel kell ismerni, hogy Tokaj márkája lehetne a magyar bornak és a magyar kultúrának. Ehhez azonban a döntéshozóknak is ismernie kellene Tokaj-Hegyalját és a magyar történelmet. Nem igaz, hogy Magyarország egyetlen esélye, hogy mindenhol és mindenáron tíz centtel alacsonyabb munkabért alakítson ki, mint szomszédai, és ezért itt telepedjen meg néhány összeszerelő üzem. Vannak értékeink, amit értékükön kell eladni. Igaz ez a Balaton-felvidékre, azon belül Badacsony környékére is, ahogy azt Hamvas Béla látta.

1949-es keletkezéssel ismerjük a „Badacsonyi szürkebarát” bordalt, amelynek zeneszerzője Kutor Ferenc, első sorban egyházi zeneszerző és zenetanár, szövegírója pedig barátja, Abrudbányai Ödön volt. Mindketten Pécsen éltek, ám gyakran és sok időt töltenek a Balatonnál, Kutor Ferencnek 1935-ben épült fel Alsóbélatelepen a nyaralója és alkotóhelye. Itt írta meg egy Balatonról szóló zenei pályázatra 1938-ban a dalt, a Balatoni Himnuszt, balatoni nyaralás során ihletet kapva, Abrudbányai szövegével. Abrudbányai Ödön pedig egy nevezetes fonyódi villa tulajdonos volt 1940-től.

Ezek után, megbizonyosodva, hogy a Szürkebarát bornév 1949-ig csak a Balaton-felvidékkel kapcsolatban fordul elő, ha tovább akarjuk még pontosabban lokalizálni a Szürkebarát megnevezés körülményeit, forráshelyét, idejét, minden jel arra mutat, hogy a Balaton-felvidék határain belül kell keresni, hitelesnek tekintve Krassay úr szíves közlését, de mi mást is mondhat egy becsülettel élt élet végső szakában a hívságokról már lemondva? Csakis az igazat, ez a bornév Badacsonyan született.

Vizsgáljuk meg kik voltak a Cseri barátok, volt – e közük a Szürkebarát borhoz

Ma már jelentős bor fajtája a szürkebarát a különböző borvidékeknek, nagyszámú szőlőtermelő és borászati foglalkozik vele, és ajánlja a bort kedvelő embereknek. A borászatok közül sokan, borismertetőikben a szürkebarát nevét a cseri barátokkal, mint szürke csuhát viselő szerzetesekkel hozzák összefüggésbe az elnevezést.

Ha a Szürkebarát név kötődését keressük, érdemes megnézni a cseri barátokra való hivatkozást, vajon a cseri barátoknak milyen kapcsolata van a Balaton-felvidékkel és az itteni szőlőműveléssel és borászattal, hogy cáfoljuk az alaptalan feltételezéseket. Semmilyen.

Az 1915-ben megjelent Katolikus lexikon szerint: Cseri barátok a szigorú ferences szerzetesek (obszervánsok) magyar neve. 1347-ben Diakóvárra, 1365-ben a Bodonyi püspökség területére hívták meg őket. Mivel nem barna, hanem szürke (szlávul cseri, seri=szürke) daróc kámzsát viseltek, innen kapták a cseri nevet.

A Pallas nagy lexikon szerint azonban az első magyarországi kolostorokról, Cseritől nevezték őket cseri barátoknak. A lexikon nem kapcsolja össze az elnevezést a szürke színnel.

E rövid jellemzésből is látható: a Balaton-felvidékhez tevékenységük nem kötődik. Igaz, hogy kámzsájuk színe szürke, ellentétben a ferencesek barna kámzsájával, általánosságban ennek ellenére nem hívták őket szürke barátoknak. Cseri barátok néven illették őket.

Noha a ferences rend egysége elvileg — de csakis a csúcson, a minister generális személyén át — fennmaradt, az 1430-as években kiéleződő harcok nyomán, s főként IV. Jenő pápa bullái (1443, 1446) után a rend obszerváns ága de facto önálló szerzetesrendnek tekinthető. Valóban betartott szegénységi fogadalma révén a rend hagyományos („konventuális”) ágával szemben a nép körében is rokonszenvet élvezett, írja Szűcs Jenő: „Ferences ellenzéki áramlat a magyar paraszt háború és reformáció hátterében” című munkájában.

Cseri barátoknak vagy szürke barátoknak a ferences szerzetesrendnek azt a szigorúbb irányú ágát nevezték, amely az 1300-as évek második felében szüremkedett Boszniából a Magyar Királyságba. A 'cseri barát' egyébként az obszervánsok magyar neve. Nevüket feltehetőleg arról kapták, hogy nem ferences-barna, hanem szürke (szlávul: cseri, seri=szürke) daróc kámzsát viseltek. Egy másik elmélet szerint viszont a hajdan dél-magyar Temes megyei, ma már nem létező Cseri nevű helységről, ahol zárdáik egyike is volt. Térítő rend volt, a hátszegi, cseri, karánsebesi, orsovai, borosjenői kolostoraik egyébként a királyság területén élő rumének (a románok ősei) és szerbek megtérítésére épültek.

Megdöbentő állítás hangzik el még 2011-ben is Badacsonyan, egy borbemutató rendezvényen a Szürkebarát borról: E fajta Badacsonyan több mint 600 esztendő múltja tekint vissza. 1375-ben telepítették az első vesszőket a délről érkező cseri barátok, Az ő szürke csuhájukról kapta nevét a bor.

„Könnyen lehet, hogy ők honosították meg Badacsonyban a később róluk elnevezett francia Pinot gris egy fajtáját. Úgy is jellemzik ezt a kitűnő zamatú badacsonyi borfajtát, mint a tűz és a méz keveréke. Különös neve - noha a "szürke barát" fogalma népünk körében már a 14. század óta ismeretes - a szkeptikusok szerint nem is olyan régi. Eszerint mivel a régi szerzetesrendek tudvalevően valamikor a betegápolás során gyógyfüvekkel ízesített borokat, gyümölcsszeszeket is használtak szokásossá vált a bor- és szeszesital-kereskedelemben régi szerzetesrendekről nevezni el egy-egy jellemző zamatú, aromájú italt” - állítja a Hradzki Róbert, Borászportálok szerkesztője a „ Miért szürkebarát a szürkebarát? „A rejtély a múltba vész...” írásában.

A Cseri barátok vonatkozásában olyan adattal nem találkoztam, amely a szőlőművelésre utalt volna. Bár a Balaton-felvidéken, Tálodon (Nagyvázsony mellett) is egy időre megtelepedtek. A Balaton déli partján Kőröshegyen is volt kolostoruk. Szőlővel való kapcsolatukra utalást nem találtam. Térítő rend. A háborúk során katonák közt táborigazgatót láttak el, ők voltak a katonák lelki gondozói, bátorítói, lelkesítői, egyébként koldulásból tartották fenn magukat, a káptalan jelölte ki, mely falvakban élhetnek az élelemgyűjtés jogával. Tény a magyar történelemben jelentős szerepet töltött be a rend némely tagja, például Kapisztráni Szent János, és állítólag, számosan a Dózsa-féle paraszt-háborúban is, de ez témánktól távol van, egyikük sem volt bortermelő.

Mi az igazság a Szürkebarát elnevezés körül?

Ennyi helyszínre történő utalás után a szürkebarát elnevezés időpontjára térve tudjuk, hogy a Badacsonyi Eszterházy szőlőbirtok a Balaton-felvidéken egyik nagy, ha nem a legnagyobb szőlőbirtoka volt, amely képes volt nevet és értéket, hírt adni, és fenntartani, terjeszteni ennek a kiváló fajtatiszta bornak. Ugyanakkor joggal voltak büszkék a Pálos renddel való kapcsolatukra, mind családi, mind helyi vonatkozásban a Badacsony-hegyen is, és adták megfontoltan, megalapozottan és találóan az 1930-as évek során, éppen a Pálos rend Magyarországra való visszatérével egy időben, a bornak a szürkebarát nevet.

Érdemes elgondolkodni persze azon is, vajon mi eredményezhette a cseri barátokhoz kötődő, igen elterjedtnek mondható elnevezés teóriai hátterét.

Vizsgálódásom során nyomára bukkantam a Burgundiai eredet és az Auvergnas-gris szőlő név magyar Árpád-házi vonatkozásainak, de ez már egy másik téma. Az viszont tény, hogy nincs semmi alapja annak, mint olvastam valamely borászat leírásában, hogy a szürkecsuhás barátok csuhájuk alatt hozták az országba a szürkebarát szőlő vesszőit.

Végezetül, legyen minden Badacsony-hegyhez kötődő embernek, de minden magyar szürkebarát bortermelő borásznak, vagy azt kedvelő borívó embernek biztos ismerete, hogy a Szürkebarát bor a magyar alapítású Pálos Rend létének köszönheti elnevezését, őrizze erről szóló tudását tisztelettel, miként őrizzük a hagyományt Pálosok iránti kötődésünkben.

V e s z p r é m 2012. 03.27.

Káloczi Kálmán
a Balaton Világörökségéért Alapítvány
kurátora

- (1) Németh István Péter: Előszó egy készülő borvidéki könyvhöz
<http://www.badacsonyi.hu/antologia/nemethistvanpeter/index.html>
- (2) <http://www.badacsonyi.hu/bor/fajtak/szurkebarat.html>
- (3) Badacsonyban élő B. Péterné

